

Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка

Факультет

Музикознавства, композиції, вокалу та диригування

Кафедра академічного співу

Дипломна робота на здобуття ступеня «Бакалавр»

на тему:

**«РОМАНСИ ФЕДОРА НАДЕНЕНКА НА ПОЕЗІЮ МИХАЙЛА
ЛЕРМОНТОВА»**

Виконавиця: Студентка 4 курсу
денної форми навчання профілізації «Академічний спів»
спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
ступеня вищої освіти «Бакалавр»

ОЛНИЧЕНКО Вікторія Василівна

Науковий керівник:

кандидат мистецтвознавства, доцент

МАРТИНЕНКО Оксана Василівна

Рецензент: кандидат мистецтвознавства,

зав. кафедри теорії музики,

професор ЛНМА ім. М. Лисенка

ПИСЬМЕННА Оксана Богданівна

Львів 2021

ПЛАН

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Становлення і розвиток жанру солоспіву в творчості українських композиторів I половини XX століття	
1.1 Сильові трансформації солоспіву в творчості українських композиторів першої половини XX століття.....	5
1.2 Постать Ф. Надененка у контексті української музичної культури.....	8
РОЗДІЛ 2. Музично-поетична єдність камерно-вокальної спадщини Ф. Надененка у поезіях Михайла Лермонтова	
2.1 Музичне втілення поетичного тексту у камерно-вокальних творах Федора Надененка.....	11
2.2 Творчий шлях Анатолія Солов'яненка та його інтерпретація романсів Федора Надененка.....	21
2.3 Творчий шлях Людмили Божко, інтерпретація солоспівів Федора Надененка.....	24
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

ВСТУП

Актуальність дослідження: жанр української камерно-вокальної музики другої половини ХХ століття переживав значний розквіт, пов'язаний з творчістю Г. Майбороди, Ю. Мейтуса, М. Дремлюги, А. Кос-Анатольського, В. Криейко та інших. Серед такої спадщини особливе місце посідають романси Ф. Надененка, позначені поєднанням традицій української вокально-хорової музики з імпресіоністичними впливами. Камерно-вокальна творчість Ф. Надененка не досліджена систематично, що зумовлює **актуальність даної роботи.**

Мета дослідження полягає у виявленні систематизації образної сфери і жанрово-стильових рис солоспівів Ф.Надененка.

Для досягнення окресленої мети поставлено наступні **завдання:**

1. Охарактеризувати камерно-вокальну творчість Ф.Надененка
- 2.Здійснити аналіз жанрово-стильових особливості солоспівів композитора;
- 3.Визначити музичну поетику солоспівів Ф.Надененка на тексти Михайла Лермонтова;

Об'єктом дослідження обрано жанр українського солоспіву, який розглядається на тлі розвитку української музичної культури першої половини ХХ ст.

Предметом дослідження стала камерно-вокальна творчість Федора Надененка, розглянута в аспекті еволюції індивідуального стилю композитора.

Теоретична база дослідження спирається на теоретичних та методичних дослідженнях Б.Фільц, Ю.Малишева, З.Ліхтман, О.Кушнірчук та інших.

Наукова новизна роботи полягає у спробі здійснити теоретичний та виконавський аналіз романсів Ф. Надененка.

Методологічна база дослідження складається з комплексу наукових методів: джерелознавчого - при вивченні наукових праць про творчість Ф.Надененка та його творчості; історико-культурологічний - при розгляді історії розвитку жанру солоспіву в епоху ХХ століття, музикознавчий - при аналізі камерно-вокальної творчості Ф.Надененка; аналітичного – при розгляді музичної поетики вокальних творів композитора.

Практичне значення результатів дослідження: матеріали роботи можуть бути використані в курсах «Історії зарубіжної музики» та «Історії виконавського мистецтва» для Вищих навчальних закладів.

РОЗДІЛ 1.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ЖАНРУ СОЛОСПІВУ В ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ І ПОЛ. ХХ СТОЛІТТЯ

1.1 Стильові трансформації солоспіву в творчості українських композиторів першої половини ХХ століття

Камерно-вокальні твори посідають важливе місце у творчому доробку українських композиторів епохи романтизму і модернізму. Виростаючи з ліричної народної пісні, романс поступово набирав ознак самостійного жанру, якому притаманна підкреслено індивідуалізована образно-сміслова взаємозумовленість слова і музики, некуплетна форма, широкий міжжанровий зв'язок, зокрема, використання принципів, запозичених в оперній драматургії і творах інструментальної музики.

З історії формування і розвитку жанру романсу стає відомо, що його перші зразки з'явилися в Іспанії у XV столітті. У той час цим терміном почали називати будь-яку світську пісню, виконану зрозумілою народом іспанською мовою на протипагу церковним творам з латинським текстом. Поступово цей жанр набув загальноєвропейського поширення. Так, перші свідчення про появу романсу в Україні відносяться до XVIII століття. Т.Булат зазначає, що одним з перших це поняття використав Д. Бортнянський для найменування вокальних творів. Його романс «Гімн місяцю» став типовим для періоду становлення і формування професіонального

романсу як жанру з характерними класичними музично-стильовими тенденціями.

Водночас, в Україні і за її межами у XVIII столітті набула великого поширення сольна пісня з інструментальним супроводом. Авторами творів цієї перехідної форми романсу були студенти колегіумів та Київської академії. Їхні пісні для сольного виконання позначені широкою образно-тематичною сферою, пошуками виразної лірико-драматичної інтонації з характерними національними особливостями тощо. Вагомий внесок у розвиток цього жанру зробив український поет і філософ Г.Сковорода. Його пісні-романси вказують на появу нових художньо-стильових ознак, притаманних прогресивному напрямку української вокальної музики.

Отже, як жанровий різновид пісня-романс була поширена протягом XIX століття разом з більш розвиненими за структурою та ритмо-інтонаційною розробкою романсами, які почали з'являтися в українській професійній музиці.

Попередники й сучасники Миколи Лисенка також акцентували свою увагу на написанні камерно-вокальних творів. Серед зразків пісень і романсів того часу яскраво вирізняються твори для голосу з інструментальним супроводом М. Вербицького. В загальному, більшість його солоспівів мають невеликий розмір з пісенною або танцювальною мелодикою. У вокальних творах Вербицького переважає лірична тематика, мотиви самотності ("Отдай мені покой душі"). У солоспівах М. Вербицького відчутний вплив української пісні-романсу, також у цих творах можна простежити становлення національного романтичного стилю в камерно-вокальному жанрі.

У другій половині XIX ст. значна кількість пісень-романсів виникла на тексти поезій Т.Шевченка. Близькість «шевченкового слова»

до української народно-пісенної творчості неабияк вплинула на розвиток жанру. Яскравими зразками народних пісень на тексти Т. Шевченка стали наступні твори: "Нащо мені чорні брови", "Думи мої, думи мої", "Ой крикнули сірі гуси", "Тяжко, важко в світі жити", "Летить галка через балку", "Плавай, плавай, лебедоньку", "Така її доля" та багато інших [2, с. 232-233]. Серед народних пісень на тексти Т. Шевченка, також слід згадати й авторські опуси, у яких в повній мірі зображено історичну долю українського народу: "Заповіт" Г. Гладкого, "Рече та стогне Дніпр широкий" Д. Крижанівського та інші.

На початку ХХ століття жанр солоспіву пережив значний розквіт, пов'язаний з творчістю Миколи Лисенка. Композитор вивів романси на професійний рівень, що визначило орієнтири для творчості інших митців. У камерно-вокальному доробку Лисенка фольклор поєднався із тенденціями західно-європейської романтичної музики.

1.2 Постать Федора Надененка у контексті української музичної культури

Федір Надененко - яскравий зразок української композиторської школи початку ХХ століття. Митець поєднав заняття композицією із хормейстерством, концертмейстерством та редакторською діяльністю. Народився майбутній митець 1902 року у Львові (Курська губернія). Батько Ф. Надененка був купцем, згодом сім'я переїхала до Києва. В 1914 році закінчив музично-драматичну школу ім. М. Лисенка, а в 1921 році продовжив навчання у Київській консерваторії в класі фортепіано Ю. Турчинського, а композиції Б. Яворського.

Після закінчення навчання, впродовж 1926-1935 та 1935-1937 років працював концертмейстером та хормейстером оперних театрів у Києві та Ленінграді, згодом був художнім керівником Київської філармонії та керівником Української державної капели бандуристів. З 1952 року Федір Надененко є редактором музичного видавництва «Мистецтво» у Києві. Також, митець отримав почесне запрошення стати членом Спілки Композиторів України.

Плідна робота проводилась не лише в композиторській діяльності, митець синтезував також галузь вокальної музики – створено понад 200 солоспівів, які зображають глибоке людське почуття, оспівування чистої краси, світлого кохання, благородних якостей та чеснот людських душ.

Автор вміло відображає національну специфіку та своєрідність поезики того чи іншого митця, що особливо відчувається в інтонаційно-образному складі мелодики та ритміки солоспівів.

Особливу увагу Федір Надененко приділяв вокальній музиці. В 1924 році композитор вперше опублікував ранні вокальні твори, романси: «Звезда мерцає за окном», «В эти дни», «Большое счастье». Автор створював солоспіви на вірші багатьох поетів, а саме: О.С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова, Т. Г. Шевченка, А. Міцкевича.

Близько сорока років Федір Надененко присвятив видавницькій діяльності. Композитор зробив власну редакцію майже всієї спадщини українських класиків, в тому числі 8 томів творів М. В. Лисенка. До найкращих романсів Ф. Надененка, які завоювали особливу увагу виконавців, належать солоспіви, створені на вірші М. Лермонтова. Найбільш привабливими рисами названих романсів є щирість висловлювання, наспівність мелодики, природність розвитку вокальної партії, що виявляється у певній заокругленості музичних фраз, емоційна схвильованість і глибокий ліризм, багатий розмаїттям фактури фортепіанного супроводу, який є важливим компонентом художньої цілісності.

У творах Ф. Надененка на поезію Михайла Лермонтова можна виявити безліч взаємозв'язків ідейно-художнього, лінійно-сюжетного та образно-поетичного змісту. Це свідчить про безсумнівну спорідненість вокальної музики композитора, як наслідок цілісності світосприйняття, процесів осмислення навколишнього життя і особливостей власних почуттів.

Солоспіви на вірші Лермонтова трактують глибокий життєвий зміст, який не залишить без уваги жодного слухача. Кожній людині близька тема кохання, почуттів, болю та переживань. Саме на теми

кохання композитор писав солоспіви на поезію Михайла Лермонтова. Цінність і позитивна мистецька якість романсів Ф. Надененка значною мірою залежить від знання композитором специфіки звучання людських голосів. Федір Надененко володів бездоганним знанням фортепіанної і вокальної фактур. Митець тонко розуміє зміст поезії, відтворюючи це відчуття у романсах, підкреслюючи важливі моменти вокальної мелодики та фортепіанного супроводу. Композитор знаходить засоби, близькі його індивідуальності, розвиваючи та ускладнюючи структурний зміст. Солоспіви Ф. Надененка на поезію Лермонтова світяться вогнем, щирістю висловлювання та створюють невичерпне джерело творчих ідей для автора.

Федір Надененко привернув мою увагу тонким відчуттям музики, яскравим ліричним началом, майстерним поєднанням барви поетичного слова в синтезі індивідуального авторського прочитання.

РОЗДІЛ 2

МУЗИЧНО-ПОЕТИЧНА ЄДНІСТЬ КАМЕРНО-ВОКАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ ФЕДОРА НАДЕНЕНКА У ПОЕЗІЯЇ МИХАЙЛА ЛЕРМОНТОВА

2.1 Музичне втілення поетичного тексту у камерно-вокальних творах Федора Надененка

Мою увагу привернула збірка Федора Надененка «Спогади. 4 романси для високого голосу з фортепіано» - «Силует», «Солнце», «Прощай», «Отчего», написані на ліричну поезію Михайла Лермонтова.

«Силует»

Вірш «Силует» володіє багатогранністю смислового підтексту та поетично-символічною структурою. Головний герой відчуває чисте, безмежне кохання, портрет коханої - силует, який постійно нагадує про це почуття.

*Есть у меня твой силуэт,
Мне мил его печальный цвет;
Висит он на груди моей,
И мрачен он, как сердце в ней.*

В епітетах можна знайти підтекст, по-особливому переглянути поетичну структуру тексту. Що перше спадає на думку при згадці про колишню кохану людину? Біль, переживання, емоції, але композитор зумів розгледіти в поетичних рядках значно глибше – чисте почуття любові. Тому спогад про кохання висвітлює сумну радість. Це дуже тонко відчувається в музиці, мажорна тональність, темпоритм, наскрізний розвиток, лише в деяких моментах використовуючи мінорне звучання.

Романс «Силует» - музичний твір, де композитор тонко поєднує музику і поетичне слово.

Твір написаний у куплетно-варіантній формі, у поєднанні двох куплетів та коди, тональність – D-dur.

Розпочинається романс з вокального вступу в темпі *Andante amabile* після одного акорду фортепіанної партії. це показує нам миттєву розповідь головного героя про свої почуття. Перша частина твору - ознайомлення з історією життя. «Есть у меня твой силуэт, мне мил его печальный цвет...».

Вокальна партія кантиленна, інтонація відображає лірику. Мелодія наростає ліричними хвилеподібними лініями. Музичне речення за реченням синтезує текст. Перша лінія зображає уявний портрет милої, згодом відбувається розповідь про образ, який що є близьким для персонажа, тому що силует висить на грудях, згодом стихаючи, приводить до надважливої фрази «и мрачен он как сердце в ней».

В наступній музичній фразі композитор використовує VI понижений ступінь, в гармонічному мажорі. Саме це підкреслює поетичне слово «и мрачен он», звучання набуває мінорності, легкого суму і загадковості. У вокальній партії пауза, а поетичну думку продовжує фортепіано.

Друга частина романсу розпочинається зі зміни темпу *Ritù animato*. Федір Надененко використовує один із давньогрецьких та середньовічних ладів - лідійський. Музичне речення в лідійському ладі звучить дуже світло, разом з тим яскраво модально. Другий куплет ритмічно наближений до першого, однак більш драматичний, друга частина - розкриття внутрішнього світу та переживань «в глазах нет жизни и огня». Мелодія наростає, посилюється емоційності тексту відтворена в музиці завдяки розширенню діапазону, рух вгору і кульмінація «он тень твоя, но я люблю, как тень блаженства» - момент найвищої насолоди, ліричний герой перебуває в стані блаженства, вокальна лінія підкреслює цей стан половинною високою нотою ля, другої октави, музичне речення «тень твою» звучить на одній ноті. Октавою нижче, ліричний герой з посмішкою і спокоєм згадує образ дівчини, далі звучить вокальна фраза «как тень блаженства тень твою». Ліричний герой насолоджується любов'ю до дівчини, яку власне і підкреслив композитор музикою.

Фортепіанна та вокальна партії, утворюють гармонійний дует, який доповнює одне одного. Федір Надененко використовує розмір 4/4 та метричну структуру, яка неабияк пом'якшує синкопований ритм фортепіанного супровіду. Музика солоспіву має ліричний характер. Композиція надихає, створює відчуття піднесення і дає можливість поринути у високе почуття кохання.

«Прощание»

У романсі «Прощание» зображене велике нещасне кохання, яке відчувала чи не кожна людина за власне життя. В поетичних рядках, навіть, не фігурує слово «любовь». Прощання завжди проходить важко та болісно, особливо тоді, коли серце відчуває тугу та смуток.

Михайло Лермонтов вперше закохався в дівчину. В них розпочався новий етап дружби - відносини, але дівчина свідомо насміхалася з юного хлопця, цинічно граючи його почуттям. В період, коли вони розійшлись, поет відчував всю гіркоту нещасного кохання. Згодом, дівчина переїхала в інше місто, де на неї чекав наречений. Тоді Лермонтов зрозумів, що треба забути, викреслити з життя своє перше кохання.

Вірш написаний в момент прийняття важливого і важкого рішення – розпрощатися зі своєю коханою, забути її назавжди.

Федір Надененко надихнувся чуттєвими рядками вірша, створивши проникливий романс, де поєднується музична інтонація та словесна.

Твір створений за допомогою накрізно-нестрофічної форми. Тональність - *fis-moll*. Романс розпочинається з прозорого акорду фортепіанної партії в темпі *Allegro risoluto*, в першому такті вступає вокальна мелодія, яка задає імпульсивності та рішучості у рішенні головного героя - попрощатися назавжди зі своїм коханням. Висхідний інтервал чиста кварта – вигук «И так» мелодика вокальної партії завмирає в паузі, фортепіано продовжує музичну думку акордами і в третьому такті лунає мелодика співу, використовується нисхідний рух, «Прощай» і одразу з'являється перша частини музичного полотна.

ІІ миттєвий розвиток показує зміну емоцій і внутрішні переживання, композитор використовує інший темп *Allegro molto agitato con passione*, чуттєво і вміло підкреслюючи поетичне слово музикою, фортепіанна партія тісно поєднана з вокальною. Відбувається монолог, поринання у власні роздуми і переживання. Вокальна партія яскрава, використання декламаційних прийомів і стверджень, фортепіанний супровід посилений змінами у фактурі.

Повторення слова «Прощай», але в зовсім іншій інтонації, за використанням VI високого ступеня, наповнює мелодіку барвами пульсу

хвилювання. Наступний вокальний мотив композитор особливо підкреслює і звертає увагу на те, що слово «любовь» прямо не вимовляється, а тільки «шість букв приносять стільки мук». Мелодія наповнена хроматизмом, кульмінація першої частини є усвідомленням, що перше кохання залишає ліричного героя назавжди. Вокальний характер підкреслено речитативно-декламатичним стилем висловлювання.

Кода романсу звучить в іншому темпі *lento amoroso*. Одним із найголовніших засобів музичної виразності виступає мелодія, яка відображає первозданну простоту. Емоційно і насичено розгортається наспів української народної мелодики, що підтримується тонкою гармонізацією. Надія, що зустрінеться поглядом з милою, але цей погляд буде останній. «Я встречу взор ее прекрасних глаз» вокальна лінія наповнена мелодійністю, сполучена плавною кантиленою.

Наступне музичне речення композитор створює у гармонічному мінорі, підкреслюючи «как звать» *parlando*, в останній вокальній фразі відбувається зміна темпу на *andante tristemente* «в последний раз», інтонація вокальної партії закінчується на тонічному звучанні романсу. Далі звучить останній період фортепіанного супроводу, фактура якого звучить акордами, проте з меншою емоційністю в динаміці *pp*.

Емоції та переживання дуже глибоко торкають героя, у монолозі відсутні довгі фортепіанні вступи, музика яскраво відтворює зміст, відбувається зміна темпів, гармонії, насичена вокально-фортепіанна партія, звучить ансамблево.

«Без вас хочу сказать вам много»

Музою для написання вірша була фрейліна Олександра Смирнова-Россет, талановита, освічена, яскрава жінка. Ліричний суб'єкт був захоплений розумом і харизмою дами, яка позиціонує себе, як просту та щирю людину. Центральною темою поетичних рядків є труднощі спілкування, зніяковілість та скромність, яка заважає головному герою зробити перші кроки до омріяного знайомстваю.

«Без вас хочу сказати вам много» - одним із найпопулярніших творів Ф. Надененка. Витончений вальс, агогічні означення, які змінюються впродовж романсу близько шести разів, створюють яскравий мелодичний малюнок. Емоційна теплота та безпосередність музики приваблюють і хвилюють сучасного слухача, приносячи йому естетичну насолоду.

Романс написаний у простій трьох частинній формі. Тональність – E-dur. Центральною темою романсу є тривале невзаємне спілкування, головні мотиви – збентеження і боязкість, які заважають герою. Розкривається романс вступом з 11 тактів в темпі *Allergo appassionato*. Вступ звучить легко і невимушено в ритмі вальсу, акорди вже задають настрої польоту, підкреслюючи ліричну тридольність метру. Перше речення, проведення вокальної партії, розпочинається в 11 такті з мелодії, романтичними мотивами, звуки якого переливаються у мрійливому настрої, мелодія стрімко рухається вгору, що показує несміливість ліричного героя, його невпевненість, бажання ближчого знайомства, «при вас я слухати вас хочу», вокальна лінія пронизана восьмими нотами, мелодія рухається з низьких тонів до високих нот у другій октаві, де композитор підкреслює високі ноти за допомогою *ritenuto*. В другому реченні мелодія повторюється.

Середня частина звучить повтором, вона також збагачена арпеджійованим фортепінним супроводом. Вокальна партія звучить зі щирим ліричним струменем наспівної мелодики, вільним способом

виконання. Антитеза «без вас» - «при вас» підкреслює протиріччя бажань ліричного героя, який до кінця не може визначитись. Використання «молча» і «молчу» підкреслює незручність ситуації. Ліричний герой пригнічений ситуацією, своїми спробами, невдалими і смішними, щоб стати ближче з адресатом. В словосполученні «речь неискusstная» герой зізнається в своєму безсиллі, його «речь» не здатна привернути увагу розумної співрозмовниці.

Реприза частково видозмінена. Останній музичний період закінчується повтором фрази «но молча ви глядите строго, строго и я в смущении молчу». Звуки музики звучать грайливо з нотками флірту. Федір Надененко підкреслює вокальну фразу музичним терміном, що означає поступове заповільнення. Фактура вокальної та фортепіанної партій закінчуються простою лаконічною фактурою із динамікою *P*.

«Солнце»

Михайло Лермонтов написав вірш «Солнце» своїй коханій. Під час написання поезій їх роман був на етапі завершення. Вірш поділяється на дві частини, в першій поет зображає природу, ранок та зимові краєвиди.

В другій частині Лермонтов дівчину зіставляє з промінням зимового сонця. Закінчується вірш питанням. Ліричний герой не вірить, що погляд коханої зможе оживити його душу. Кожній людині близька тема почуттів та любові, польоти кохання та падіння. Творчість Надененка близька для людей, адже композитор тонко відчував кожен літературний образ і вмів творити на полотнах музики. Федір Надененко написав романс у формі наскрізно-строфічної, яка складається із двох строф і коди. Тональність – *G-dur*.

Твір розпочинається з невеликого фортепіанного вступу (1 такт) в темпі *Andantino con moto, flessibile*, фортепіанно мелодика звучить лише у

правій руці з тріольним ритмом і звуками тонічного тризвуку. В першому такті вокальна партія лунає із затакту. Мелодія гнучка, світла – відображення зимового пейзажу. Ліричний характер першої строфи підтриманий арпеджійованим викладом фортепіанного супроводу. Фортепіанна партія поєднується з текстом, доповнюючи методику вокальної та збагачуючи образ природи. У музичному реченні «оно кидает слабый луч» композитор використовує фа бекар – пониження VII та III ступеня.

Друга частина романсу розпочинається фортепіанним вступом, мотив мелодії продовжує передавати пейзажі зими. Зі вступу вокальної методики друга частина твору набуває іншого характеру. З'являється образ дівчини, який зіставляється з сонцем «так точно, дева молодая, твой образ предо мной блеснит». Згодом, мелодія змінює гармонію «но взор твой счастье обещаая». Ліричний герой відчуває, як згасають його відчуття «но взор твой счастье обещаая, мою ли душу оживит?» - використання II, III, VI та VII пониженого ступеня. Композитор акцентує увагу на поетичному запитанні, повторюючи його двічі. В другому проведенні запитання звучить понижений ступінь, в темпі *lento* завершується вокальна мелодія, а фортепіано продовжує думку мелодики, з використанням прозорих тріолей.

«Отчего»

Михайло Лермонтов написав ліричний вірш, який присвятив своїй коханій Марії. Сама назва твору передбачає відповідь на питання, яку хоче знайти ліричний герой «Чому?». Головний герой двічі коротко відповідає в першому та останньому рядках.

Перший рядок означає, що чоловікові сумно, тому що він закоханий, кохана ж навпаки. Ліричний герой сумний та самотній. Він звертається до

головної героїні, зізнаючись їй у коханні. Герой нещасливий в цій любові. Легковажна дівчина відкидає його почуття, а він попереджає дівчину, що світ жорстокий і в майбутньому вона отримає розплату.

Романс «Отчего» має наскрізну строфічну форму з кодою. Твір побудований у вигляді монологу та роздумів героя про власні переживання. В темпі *Moderato espressivo*. *Mesto* з фортепіанного вступу розпочинається романс, спокійна однотипна мелодія, яка зображає внутрішній світ ліричного героя, із затакту, з 2 такту вступає вокальна партія - монолог ліричного героя. В звуках вокальної партії звучить смуток та передчуття розлуки зі своєю коханою. Мелодика яскраво та емоційно розриває почуття героя і його переживання. Музика та поетичне слово доповнюють одне одного, в дуеті підсилюються ці почуття. Драматизм другої строфи досягається за рахунок посилення динаміки та ритмічної аугментації у вокальній партії.

Друга частина романсу починається зі зміни темпу *Roco più agitato*. У творі виникає сьогодення та майбутні часи. Теперішнє переплітається з любовними почуттями «за каждый светлый день иль сладкое мгновенье», а майбутнє пов'язане з подальшою долею головної героїні «слезами и тоской заплатишь ты судьбе». Самотність і туга пронизує усе музичне полотно. На цих словах зображена миттєва пауза у вокальній мелодиці, фортепіанний супровід лунає яскравими акордами, повторюється вокальна фраза «слезами и тоской заплатишь ты судьбе», акорди фортепіано переводять слухача до коди. В коді переважає звучання коротких фраз, взятих з поетичних строф, які звучали попередньо. Крізь музичне полотно партія фортепіано звучить доволі однорідно.

«Она поёт»

Це ніжний вірш-звернення до співачки Параски Арсеніївни Бартеневої - фрейліні імператриці Олександри Федорівни. Про її дивовижний голос було вже написано чимало рядків. Вірш Михайла Лермонтова створений від третьої особи. При доволі невеликому обсязі, поетичні рядки містять багато чуттєвих образів. Автор звертає увагу не лише на прекрасний голос, а й на красу дивовижної жінки. Якщо всі навколишні вслухаються в переливи її голосу, то поет бачить, як слабшають і гаснуть звуки пісні. Використовуючи порівняння співу з палкими поцілунками, не менш хвилюючими, ніж голос співачки, автор торкається інтимних струн душі слухача, використовуючи динамічні дієсловами, які створюють ефект руху. Анафори в останніх рядках наче збирають деталі зовнішності персонажа, роблячи образ цілісним та закінченим.

Форма романсу – наскрізна строфічна, складається з двох строф. Партія фортепіано має однорідну арпеджійовану фактуру. Наскрізний характер форми посилюють постійні тональні відхилення, які в кульмінаційній зоні приводять до тональності *es-moll*. Вкінці твору основну тональність затверджує партія фортепіано.

2.2 Творчий шлях та інтерпретація романсу Ф. Надененка на поезію М. Лермонтова у виконанні Анатолія Солов'яненка

Анатолій Солов'яненко – український оперний співак, талановитий тенор, життєвий шлях якого був наповнений важкою працею роботи над собою та постійним вдосконаленням вокальних навичок.

Артист співав в найкращих театрах світу. Маестро підкорював публіку Ла Скала і Метрополітен-опера. Анатолій Солов'яненко своїм прекрасним голосом прославляв український народ у всьому світі.

Анатолій Солов'яненко народився у 1932 році в невеликому місті Сталіно, Донецької області. Батьки з дитинства прививали любов сину до музики. З дитинства Анатолію дуже подобалась народна пісня, він із радістю виступав в усіх шкільних концертах, вміло співав дискантом. Після закінчення школи, Анатолій вступив до Донецького політехнічного інституту, продовжуючи виступати як соліст інструментального ансамблю.

У 1952 року А. Солов'яненко активно намагається вступити до Петербурзької консерваторії, але, на жаль, спроба виявилась невдалою. Бажання співати було надзвичайно сильним, тому юний розпочав навчатися у А. Коробейченко. Майбутній відомий співак закінчив інститут в 1954 році та перед ним постав вибір: працювати на кафедрі геометрії або ж повністю поринути в музику. Згодом, у 1962 році співак вперше взяв участь у конкурсі художньої самодіяльності в Києві, виконуючи романси Я. Степового.

Анатолій Солов'яненко брав участь в концертній програмі під час проведення Конгресу профсоюзів в липні 1962 року. Саме його кандидатуру обрали для стажування в Італії. Пів року співак навчався при театрі «Ла Скала», також брав приватні уроки в італійського тенора Дженнардо Барра, а у 1962 році Анатолія Солов'яненка запросили працювати в Київський театр опери та балету. 22 листопада 1963 року відбулась прем'єра опери «Ріголетто», в якій А. Солов'яненко зіграв роль герцога Мантуанського.

У 1963 році настає новий етап у житті артиста - співак одружується, дружина для нього була музою, порадником і другом. Через кілька років, маестро став солістом в Київському театрі опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. Співак блискуче виконав більш ніж 20 партій українських, російських та зарубіжних композиторів. Саме завдяки концертній діяльності в багатьох державах, артист здобув міжнародну славу.

У 90-х роках артист покидає Київський оперний театр, через конфлікт з керівництвом. Він розвивав свою діяльність по всьому світу. Анатолій Солов'яненко оволодів італійським стилем співу (*bel canto*), віртуозно виконував партії тенора в операх Дж. Верді, Дж. Пуччіні, Г. Доницетті, П. Масканьї.

Артист блискуче освоїв також французьку манеру співу, майстерно виконуючи музику французьких композиторів: Д. Обера, Ж. Бізе, Ж.

Массне. Серед найважчих партій його репертуару тенора – партія Маріо Каварадоссі в опері Дж. Пуччіні «Тоска». Також важливою партією для артиста стала партія Андрія з опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. Чільне місце в репертуарі А. Солов'яненка займали пісні та солоспіви українських композиторів: «Чорнії брови, карії очі», «Ніч яка місячна», «Дивлюсь я на небо», «Стоїть гора високая».

Анатолій Солов'яненко відноситься до тієї верстви співаків, що понад усе цінують мелодичну красу, відчують душею та намагаються донести до слухача її музичні відтінки, підкреслити всі виразні й логічні акценти.

Хотіла б звернути вашу увагу на романсі «Силует», у виконанні Анатолія Солов'яненка. Знайшовши неповторні фарби тембру, та емоційне світло, соліст зумів досягти плинної кантилену. Лірична простота, щирість почуттів та природність характеризують обізнаність та ширину світогляду артиста. Твір зазвучав новими гранями, дуже світло і чисто. Співак відчуває, де потрібно поставити акценти та як будувати фразу.

У першій частині твору Анатолій співає світло і спокійно. Спогади про кохання відтворює із теплотою, голос лунає легко і польотно. Змінює барву тембру на фразі «и мрачен он, как сердце в ней». Другу частину романсу розпочинає експресивніше, поступово будуючи кульмінаційні ходи з піано до форте. Кульмінаційна фраза широко відкриває душу, звучання голосу легке, артист передає відчуття світлої та чистої любові. Закінчення романсу звучить в стані блаженства і насолоди. Спів романсу у виконанні Анатолія Солов'яненка звучить як дуже приємна згадка, яка досі живе в серці головного героя. Легко і невимушено проспівана кожна нота романсу.

Серед головних прийомів, якими володіє співак слід зазначити стиль (*bel canto*). Виконанню співака характерне тонке відчуття стилю

композитора, точність і чистота інтонування, рівність звуковедення, харизма, артистизм і любов до своєї професії.

2.3 Творчий шлях та інтерпретація романсу Ф. Надененка на поезію М. Лермонтова у виконанні Людмили Божко

Людмила Федорівна Божко – оперна та концертно-камерна співачка, народна артистка України, професор Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка, завідувач кафедри академічного співу. Людмила Божко народилась у Полтаві. Середню школу здобула в місті Гребінка, Полтавської області. Згодом, по закінченню школи, Л. Божко вступила до Київської консерваторії, до класу видатної української співачка, народної артистки УРСР, професора Зої Гайдай.

Одразу після закінчення консерваторії Людмилу Божко запросили на роботу до Львівського оперного театру. Дебютний виступ був у партії Джільди, опера «Ріголетто» Дж. Верді, виступ мав приголомшливий успіх. Юна співачка швидко стала частиною творчого колективу оперного

театру, виконувала провідні партії діючого лірико-колоратурного репертуару. У 1964 році Людмила Божко отримала звання лауреата Республіканського конкурсу вокалістів. У 1968 році стала переможницею конкурсу співаків на фестивалі молоді України, в цьому ж році Указом Президії Верховної Ради УРСР їй було присвоєне звання Заслуженої артистки УРСР.

Творчу роботу співачка поєднувала з активною громадською діяльністю. Вона була делегатом XIII з'їзду комсомолу України, а також обрана кандидатом у члени Центрального Комітету ЛКСМУ. Цього ж року Л. Божко була запрошена до Москви, у трупу Великого театру («Большой театр»). Співачка виступала сім років на сцені «Большого театра». З великим успіхом Л. Божко співала провідні лірико-колоратурні ролі діючого репертуару. Працювала на одній сцені з всесвітньовідомими співаками, такими як, Олена Образцова, Тамара Синявська, Володимир Атлантов, а також режисерами та диригентами: Б. Покровський, Б. Хайкін, М. Ермлер, Г. Рождественський.

У 1975 році артистка повертається на сцену Львівського оперного театру, вийшовши заміж за головного диригента Львівського оперного театру Ігоря Лацанича. Продовжуючи гастролювати в оперних театрах Санкт-Петербурга, Києва, Одеси, Челябінська, Казані, тощо. Оперні гастролі Людмили Божко відбувались у країнах як далекого, так і близького зарубіжжя: Канада, США, Німеччина, Італія, Угорщина, Румунія, Польща, на українському радіо були створені записи солоспівів та оперних арій у виконанні артистки.

Цього ж року, артистка розпочинає педагогічну діяльність у Львівському педагогічному училищі ім. Ф. Колесси, а згодом з 1985 року розпочинає працювати у Львівській музичній академії ім. Миколи Лисенка. Згодом, у 2002 році Людмила Божко отримує ступінь доцента, а

згодом і професором кафедри академічного співу. Творчий стаж народної артистки України – 32 роки, репертуар становить понад 40 оперних партій.

Людмила Божко виконувала музику як зарубідних так і українських композиторів. Концертний репертуар формували композиції М. Лисенка, К. Степового, С. Людкевича, В. Косенко, Ф. Надененка. Унікальні дані голосу, вражаюча техніка бельканто, артистизм і надзвичайна харизма сформували співачку як особистість.

Артистка виконувала солоспіви Федора Надененка, більш детальніше розглянемо солоспів «Без вас хочу сказати вам багато» у виконанні талановитої співачки Людмили Божко. Солоспів звучить дуже легко та невимушено. Артистка своїм виконанням легко підкорювала глядача своїм настроєм та акторським вмінням. Співачка володіла сильним, красивим і рухливий голосом, а її зовнішні дані були значним доповненням. Мелодійний рух вверх звучить напрочуд пластично, звучання в усіх регістрах звучить рівно. Співачка надзвичайно тонко передає поетичний колорит солоспіву, грайливо відтворюючи кожен фразу.

Отже, якщо аналізувати щирість виконання, акторську майстерність та емоційне начало, слід виокремити одну важливу характерну деталь художнього обличчя артистки – надзвичайна барва в тембрі голосу. Голос співачки лунає дивовижно чисто та рівно в усіх регістрах. Високі ноти звучать дзвінко та невимушено. Легко та природньо Людмила Божко розкриває музичний настрій, образну палітру та трактування твору. Майстерне виконання та любов до музики створюють ілюзорний тандем співачки зі слухачем.

Висновки

Таким чином, на прикладі аналізу вибраних творів, три пласта жанру солоспівів – поетичний текст, вокальна партія, фортепіанний супровід у своїй взаємодії створюють багатогранність музичного образу.

В основному композитор звертається до наскрізних форм. Вокальна партія і фортепіанне начало поєднані між собою. Фортепіанна мелодія з вокальною звучать у дуеті. Фортепіано часто продовжує музичну думку вокальних мотивів. Щирість та виразність музичних образів, яскравість інтонації, їх розвиток, багатство фортепіанної партії роблять романси Ф. Надененка одним із найпопулярнішими у своєму жанрі.

З перших тактів композитор захоплює глядача в світ музики. Заставляє забути про все і стати частиною у музичної мелодій.

Важливим значенням у романсовій творчості Ф. Надененка є співвідношення поетичного слова та музики. Кожна поезія, яку обрав композитор - близька основним психологічних мотивів, занурення героя у внутрішній світ («Прощай», «Отчего»), в минуле («Силует»).

Романси Ф. Надененка звучать легко і невимушено, але разом з тим для вивчення і виконання потрібно докласти зусиль. Вокальні фрази гнучкі. Мелодія восьмими тривалостями рухається з нижніх нот до високих. Завжди потрібно пам'ятати про дихання та кантиленийний звук. Вокальна партія виявляє складність у плавному звуковеденні, легкості звучання, стрибків, зміною темпів.

На підставі проробленого аналізу можемо зробити наступні висновки: А. Солов'яненко і Л. Божко володіли індивідуальними характеристиками голосу та високим рівнем виконавської майстерності. Спільною характеристикою їхнього виконання є тонке відчуття музики.

Артистам властиво природне відчуття акцентування та динаміки. Їхній спів лунає легко, але разом із тим звук наповнений яскравими барвами тембру.

Спільною рисою виконання Анатолія Солов'яненка і Людмили Божко є неймовірна любов до української музики. Вони популяризували творчість українських композиторів, не лише в Україні, а й далеко за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басса О. Солоспіви Нестора Нижанківського в аспекті теоретичної та виконавської проблематики. Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка та НМАУ ім. П. Чайковського. Мистецтвознавство. №2. Тернопіль. Київ. 2003. с. 36-47
2. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції: навч. Посібник. К.: Український світ, 2002. – 440 с.
3. Витвицький В. Старогалицька сольна пісня XIX століття. Перемишль, 2004. 157 с.
4. Герасимчук М. Романси Надененка. Україна, 1977. №9.
5. Горюхіна Н. Національний стиль: поняття і досвід аналізу. Н. Грюхіна
6. Проблеми музичної культури К.: Муз. Україна, 1989. Вип. 2. С. 52-65.
7. Грінченко М. Історія української музики. Вип. 2. Нью-Йорк: Український музичний інститут, 1961. 192 с.
8. Дитиняк М. Українські композитори. Бібліографічний довідник. Едмонтон, 1986. 160 с.
9. Колодуб І. Народнопісенні традиції української вокальної школи К.: Музична Україна, 1984. 47 с.
10. Кузик В. Українська радянська лірична пісня. К.: Наукова думка, 1980. – 105 с.
11. Кушнірук О. Другий період українського музичного імпресіонізму: період українського музичного імпресіонізму: рефлексія невідомого. Музикознавчі студії Ін-ту мистецт ВНУ ім. Лесі Українки та НМААУ ім. П. Чайковського. 2009. № 3.

12. Ліхтман З. Вибрані романси українських радянських композиторів. К. 1970. с. 33-37
13. Людкевич С. Старогалицька пісенність XIX століття. Дослідження, статті, рецензії, виступи. Львів: Коць, 200. С. 300-403
14. Малишев Ю. Солоспіви: нариси та нотатки про українську вокальну лірику / Ю. В. Малишев. К.: Музична Україна, 1968. – 219 с.
15. Малишев Ю. Відбитим світлом Солоспіви. К., 1968.
16. Нестъев І. Досягнення і труднощі української музики. 1951. № 12
17. Рябуха Т. М. Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради: Автореферат канд. мистецтвознавств. ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2017. 82 с.
18. Фільц Б. Український радянський романс. 1970. Б. М. Фільц, К: Наукова думка, 1970. С. 62-67
19. Фільц Б. Гармонія солоспіву. К., 1979.
20. Юрмас Я. Сучасна українська музична творчість. Музика і революція. 1929. №3.
21. Юрмас Я. Що пишуть наші композитори. Червоний шлях. 1979. №11.
22. Яценко Л. Українські народні романси. Українські народні романси. КИЇВ: Музична Україна, 1961. 178 с.